

ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

IMPROVEMENT OF ACCOUNTS RECEIVABLE ACCOUNTING IN THE CURRENT ECONOMIC ENVIRONMENT

Мезенцева Н.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку та менеджменту,
Криворізький факультет
Запорізького національного університету

Яцкевич Л.Ю.

магістр,
Запорізький національний університет

Mezenceva Nadezhda

Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Accounting and Management
Zaporizhzhia National University, Faculty of ZNU in Kryvyi Rih

Yatskevych Liudmyla

Master
Zaporizhzhia National University

Розвиток ринкових відносин в Україні супроводжується посиленням конкурентної боротьби, адже швидко зростають номенклатура та обсяги виробництва товарів та послуг, збільшується кількість суб'єктів господарювання, вітчизняні підприємства виходять на міжнародні ринки товарів та послуг тощо. Задля забезпечення зростання прибутку у цих умовах суб'єкти господарювання використовують різноманітні механізми розширення клієнтської бази та збільшення обсягів реалізації, що приводить до зростання розміру дебіторської заборгованості. В сучасних умовах господарювання дебіторська заборгованість є одним із найбільш негативних явищ в економіці України. Велика сума заборгованості, яка існує між українськими підприємствами, приводить до кризи відсутності платежів, тому ефективна організація бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості дасть змогу задовольнити інформаційні потреби користувачів щодо здійснення розрахунків та шляхів оптимізації. У статті розглянуто поняття дебіторської заборгованості та її класифікацію в сучасних умовах господарювання. Охарактеризовано необхідність удосконалювати систему обліку дебіторської заборгованості на основі норм міжнародних стандартів, проте обов'язково потрібно враховувати як національні традиції, так і особливості ведення бухгалтерського обліку в країні. Розглянуто необхідність ведення окремої форми внутрішньої звітності для узагальнення результатів розрахунків з покупцями та замовниками задля більш оптимального управління ними.

Ключові слова: заборгованість, дебітор, дебіторська заборгованість, класифікація, внутрішня звітність, розрахунки.

Развитие рыночных отношений в Украине сопровождается усилением конкурентной борьбы, ведь быстро растут номенклатура и объемы производства товаров и услуг, увеличивается количество субъектов хозяйствования, отечественные предприятия выходят на международные рынки товаров и услуг и т. д. С целью обеспечения роста прибыли в этих условиях субъекты хозяйствования используют различные механизмы расширения клиентской базы и увеличения объемов реализации, что приводит к росту размера дебиторской задолженности. В современных условиях хозяйствования дебиторская задолженность является одним из наиболее негативных явлений в экономике Украины. Большая сумма задолженности, которая существует между украинскими предприятиями, ведет к кризису отсутствия платежей, поэтому эффективная организация учета дебиторской задолженности позволит удовлетворить информационные потребности пользователей по осуществлению расчетов и путей оптимизации. В статье рассмотрены понятие дебиторской задолженности и ее классификации в современных условиях хозяйствования. Охарактеризована необходимость совершенствовать систему учета дебиторской задолженности на основе норм международных стандартов, тем не менее обязательно нужно учиты-

вать как национальные традиции, так и особенности бухгалтерского учета в стране. Рассмотрена необходимость ведения отдельной формы внутренней отчетности для обобщения результатов расчетов с покупателями и заказчиками с целью более оптимального управления ими.

Ключевые слова: задолженность, дебитор, дебиторская задолженность, классификация, внутренняя отчетность, расчеты.

In conditions of market relations, in order to maintain the required level of solvency and liquidity, enterprises need to constantly monitor the formation, movement, and collection of accounts receivable, analyze their values for previous periods, conduct a comparative analysis of their quantitative and qualitative composition, and determine the basic principles of credit policy in relation to buyers and suppliers. All the above measures for receivables management should be constantly improved based on the current market situation and the specifics of the activity of a separate entity in terms of the development of market conditions. The development of market relations in Ukraine is accompanied by the intensification of competition: the nomenclature and volumes of production of goods and services are growing rapidly, the number of business entities increases; domestic enterprises enter the international markets for goods and services, and so on. To ensure profit enhancement in these conditions, business entities use a variety of mechanisms to expand the client base and increase sales, which in turn leads to an increase in receivables. In the current economic environment, accounts receivable are one of the most negative phenomena in the economy of Ukraine. The large amount of debt that exists between Ukrainian enterprises leads to a crisis of non-payments. This crisis hinders the development of markets in which enterprises operate. In relation to this situation, most enterprises practically cannot function properly because the availability of receivables diverts money from turnover. Therefore, effective organization of accounts receivable will allow meeting the information needs of users on their implementation and optimization paths. The paper considers the concept of accounts receivable and their classification in the current economic environment. The article describes the need to improve the accounting system for accounts receivable based on international standards; however, it is necessary to take into account both national traditions and peculiarities of accounting in the country. The need for a separate form of internal reporting for the generalization of results of settlements with buyers and customers for more optimal management is considered.

Key words: debt, debtor, accounts receivable, classification, internal reporting, settlements.

Постановка проблеми. Дебіторська заборгованість є предметом постійного, безупинного контролю й вимагає оперативного регулювання з боку керівництва та фінансових служб, тому важливим є якісне та своєчасне відображення в системі бухгалтерського обліку інформації про дебіторську заборгованість задля забезпечення максимальних гарантій для користувачів фінансової звітності щодо вірогідності, реальності, повноти та законності приведеної інформації про неї. Зменшення заборгованості за рахунок скорочення періоду погашення позитивно характеризує управління нею. Показники, які характеризують стан дебіторської заборгованості, визначають основні відповідні завдання політики управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем організації обліку розрахунків з дебіторами в різні роки займалися такі вітчизняні науковці, як М.Д. Білик, Ф.Ф. Бутинець, І. Буфатина, Б.І. Валуєв, С.Ф. Голов, В.І. Єфіменко, В.М. Костюченко, М.В. Кужельний, Ю.Я. Литвин, О.В. Лишиленко, В.Г. Лінник, В.Я. Плаксієнко, В.В. Сопко, К.С. Сурніна, Н.М. Ткаченко. Водночас має місце багатоаспектність дослідження, яка зумовлена складністю та різноманітністю суб'єктів розрахунково-платіжних відносин. Все це вплинуло на рівень розробок окремих теоретичних і практичних аспектів бухгалтерського обліку та контролю дебіторської заборгованості.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасні підприємства

здійснюють свою діяльність в умовах динамічного розвитку розрахунково-платіжної системи, що прямо впливає на стан галузей економіки. Складними компонентами розрахунково-платіжних відносин є взаємна заборгованість підприємств та внутрішні розрахунки підприємства. У процесі договірних відносин та розрахункових операцій між контрагентами виникає дебіторська заборгованість. Фінансове середовище зумовлює функціонування та взаємодію із системою розрахунків, яка опосередковує фінансово-господарську діяльність. Розрахунки, маючи постійно діючий та динамічний характер, потребують певних управлінських впливів, що виробляються в системі фінансового менеджменту на основі перероблення численних потоків різноманітної економічної інформації, провідна роль у загальній сукупності якої належить обліковій інформації.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є аналіз сутності та характеристики дебіторської заборгованості, її поняття й класифікації, обґрунтування необхідності вдосконалення аналітичного обліку розрахунків з покупцями задля управління дебіторською заборгованістю для забезпечення фінансової стійкості підприємства.

Вклад основного матеріалу дослідження. Як показав аналіз наукової, довідкової та навчальної літератури, між науковцями та фахівцями в економіці, фінансах та бухгалтерському обліку немає єдності та однозначності щодо розуміння поняття «дебіторська забор-

гованість», її класифікації та ведення внутрішньої звітності. Сучасне трактування поняття «дебіторська заборгованість» з'явилося ще у VIII ст. н. е., коли її розглядали як один з показників, що характеризує фінансовий стан підприємства, тобто показник його фінансової конкурентоспроможності, що складається з кредитоспроможності, платоспроможності, виконання зобов'язань перед іншими підприємствами. З часом визначення понять «дебітор» і «дебіторська заборгованість» суттєвих змін не зазнали, але з розвитком бухгалтерського обліку та фінансів ці поняття вдосконалювалися. Так, вже у 1904 році А.З. Попов дебіторську заборгованість називав «боргом на користь підприємства», визначаючи її як «ту чи іншу частину господарських засобів підприємства, що вибула зі складу даного підприємства і перебуває у фактичному розпорядженні інших підприємств, виконуючи там роль капіталу» [8, с. 12].

Порівняно з більш пізніми періодами зміст дебіторської заборгованості дещо змінився, проте основне ототожнення з боргом або заборгованістю залишилось незмінним, маючи значну кількість трактувань.

М.Д. Білик під дебіторською заборгованістю розуміє матеріальні ресурси, які не оплачені контрагентами, або готівку, вилучену у підприємства [10, с. 26].

Ф.Ф. Бутинець трактує дебіторську заборгованість як заборгованість інших підприємств чи окремих осіб з платежів цьому підприємству [13, с. 538].

Г.Г. Кірейцев вважає, що дебіторська заборгованість – це складова оборотного капіталу, яка є комплексом вимог до фізичних чи юридичних осіб щодо оплати товарів, продукції, послуг. С.І. Корецький дає таке визначення дебіторської заборгованості: взаємовідносини двох осіб, що укладають угоду, яку можна подати двома такими латинськими термінами: «дебет» («винен») і «кредит» («вірить комусь»). Так, коли особа, яка позичає комусь кошти, вірить, йдеться про кредит, тоді вона йменується кредитором, а особа, яка одержує позику, стає винною, тобто йдеться про дебет, і тоді вона йменується дебітором [15, с. 378].

О.В. Лишиленко вважає, що дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату, та зазначає, що дебіторська заборгованість – це фінансовий актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства [16, с. 273].

Досить глибоке та ґрунтовне визначення дебіторської заборгованості дає В.С. Белозерцев: «дебіторська заборгованість – грошове вираження результату вимушеної або заздалегідь запланованої господарсько-економічної операції кредитного характеру з контрагентами (юридичними або фізичними особами), що мала місце у минулому та борг за неї може бути

достовірно визначений, узгоджений з контрагентом та сплачений підприємству у майбутньому, а в поточний момент відображений у балансі підприємства як актив» [9, с. 57].

Б.О. Шевченко визначає дебіторську заборгованість як суму боргів юридичних і фізичних осіб підприємству в готівковій та безготівковій формах, яка виникає внаслідок господарських операцій, що відбулися в результаті минулих подій та підлягають погашенню в майбутньому [22].

Н.О. Матицина ідентифікує дебіторську заборгованість як суму заборгованості дебіторів підприємству на певну дату, що виникла в результаті минулих подій, яку кредитор має право вимагати відшкодувати [17, с. 612].

Т.В. Момот зазначає, що дебіторська заборгованість – це частина оборотного капіталу, а також вимоги на його отримання у вигляді готівки, матеріальних та інших ресурсів від господарюючих суб'єктів, тому найбільш точною її дефініцією є така: дебіторська заборгованість – це майно (матеріальні ресурси), що не оплачене контрагентами, або готівка, що вилучена з кругообігу оборотних засобів. Наведене визначення дає уявлення про економічну природу дебіторської заборгованості та визначає її місце в бухгалтерському обліку [18, с. 98].

М.М. Чорнобривець найбільш прийнятним вважає визначення, відповідно до якого дебіторська заборгованість є правами (вимогами), що належать продавцю (постачальнику) як кредитору на отримання боргів контрагентами, та фінансовим ресурсом, що тимчасово вилучений з кругообігу й підлягає поверненню в майбутньому [21, с. 183].

Дебіторська заборгованість, на думку Є.В. Дубровської, – це неоплачені юридичними та фізичними особами послуги з транспортування вантажів та/або вилучені кошти з кругообігу підприємства, що мають документальне підтвердження, яке надає право на отримання боргу у вигляді грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів [14, с. 204].

Автори економічного енциклопедичного словника С.В. Мочерний, Я.С. Ларина та О.А. Устинко [19, с. 32] визначають заборгованість як суму фінансових зобов'язань чи грошового боргу, яка підлягає погашенню. Майже ідентичним є поняття заборгованості в економічному словнику [12, с. 34], де вона розуміється як сума невиконаного зобов'язання, несплаченого боргу.

На думку юристів-науковців, більш коректно для характеристики дебіторської заборгованості використовувати термін «майнові вимоги», тобто дебіторська заборгованість – це включені до складу майна підприємства його майнові вимоги до інших осіб, що є його боржниками у правовідносинах, які виникають за різних обставин.

З юридичної точки зору дебіторська заборгованість розглядається як капітал підприєм-

ства-кредитора, але не завжди як його власний капітал. Лише тоді, коли під час обігу кошти повертаються у володіння підприємства-кредитора, вони або включаються в його власний капітал, або використовуються на погашення кредиторської заборгованості цього підприємства перед своїми кредиторами, тому дебіторська заборгованість як частина майна підприємства-кредитора належить до її активів, які пов'язані з юридичними правами, зокрема правом на володіння, будучи залежно від джерела виникнення власним капіталом або залученими коштами інших осіб.

Цікавим є підхід до тлумачення дебіторської заборгованості у закордонних авторів. Так, "accounts receivable" (англ.) разом із дебіторською заборгованістю має такі варіанти перекладу, як «рахунки до отримання», «рахунки дебіторів», «дебітор за розрахунками». Зокрема, професори Гарвардського університету Зві Боді і Роберт Мертон визначають дебіторську заборгованість як рахунки до отримання, зазначаючи, що це та сума, яку покупці продукції повинні виплатити корпорації (підприємству) [11, с. 402].

Західні економісти розглядають дебіторську заборгованість як цілісну категорію, яка включає кредитну політику та політику управління дебіторською заборгованістю. Так, наприклад, Барт Едвардс у своїй книжці «Кредитний менеджмент» взагалі розкриває поняття «дебіторська заборгованість» суто як термін, що використовується тільки в обліку [7, с. 287].

Задля уникнення непорозумінь у практичній обліковій діяльності підприємств вважаємо за необхідне детально розглянути сутність поняття «дебіторська заборгованість» в нормативних документах.

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» трактує дебіторську заборгованість як суму заборгованості дебіторів підприємству на певну дату [5, с. 4].

Згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» дебіторська заборгованість – це один із видів фінансових активів, що визначається як контракт, який надає право отримувати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства [6, с. 7].

В Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України від 17 червня 2004 року № 280 (п. 4) дебіторська заборгованість – це сума вимог банку до юридичних і фізичних осіб на певну дату щодо отримання активів, послуг тощо [2, с. 13].

Отже, наведені трактування поняття «дебіторська заборгованість» підтверджують те, що існують певні розбіжності у визначенні цього поняття. Переважно вчені розглядають дебіторську заборгованість як суму боргів, які винні підприємству юридичні або фізичні особи та які виникли в результаті господарських вза-

ємовідносин з ними («рахунки до отримання»), тобто це та сума, яку покупці продукції повинні виплатити корпорації (підприємству), але ніхто не наголошує на тому, що дебіторська заборгованість є складовою кругообігу капіталу, адже елементи кругообігу капіталу є частиною безперервного потоку господарських операцій.

Основними нормативно-правовими документами, які регламентують відображення дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку, є Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» та 13 «Фінансові інструменти».

Однак сутність дебіторської заборгованості тлумачиться у цих стандартах неоднозначно. Так, у П(С)БО 10 дебіторська заборгованість визначається як сума заборгованостей дебіторів підприємству на певну дату. При цьому дебіторами є всі юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів.

Під таке трактування підпадає як заборгованість дебіторів, яка утримується підприємством до дати погашення, так і заборгованість дебіторів, призначена для перепродажу. Заборгованість дебіторів, що призначена для перепродажу, придбавається або створюється підприємством задля отримання прибутку або у вигляді відсотків, дивідендів тощо, або від короткотермінових змін ціни (суми) такої дебіторської заборгованості. Отже, така заборгованість, згідно з п. 4 П(С)БО 13, є фінансовим активом, призначеним для перепродажу, тому повинна відображатися та оцінюватися в обліку відповідно до цього стандарту.

Визначення, наведене у П(С)БО 10, є ширшим, оскільки охоплює всю заборгованість підприємству, зокрема ту, яка фактично є фінансовими інвестиціями, тобто активами, які утримуються підприємством задля збільшення прибутку.

У п. 4 П(С)БО 13 надається таке визначення дебіторської заборгованості, що не призначена для продажу: дебіторська заборгованість, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт, послуг безпосередньо боржнику та не є фінансовим активом, призначеним для продажу [6, с. 8].

Варто зауважити, що не існує окремого міжнародного стандарту, який регламентує питання відображення в обліку дебіторської заборгованості. Облік дебіторської заборгованості здійснюється відповідно до МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття», МСФЗ 32 «Фінансові інструменти: подання» та МСФЗ 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка», тобто дебіторська заборгованість у міжнародній практиці належить до фінансових активів.

Дебіторська заборгованість є активом у вигляді заборгованості. Згідно з П(С)БО 10, активом може бути визнана тільки та дебіторська заборгованість і тільки в тому разі, якщо:

– існує ймовірність того, що підприємство одержить майбутні економічні вигоди від такої дебіторської заборгованості;

– сума дебіторської заборгованості може бути достовірно визначена [5, с. 6].

Відповідно до відображення дебіторської заборгованості в балансі її поділяють на поточну та довгострокову.

Поточна дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості, яка виникає під час нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Довгострокова дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості, яка не виникає під час нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу. Під датою балансу мається на увазі виключно дата того балансу, який складається підприємством щомісяця.

Відповідно до П(С)БО 10 дебіторська заборгованість залежно від платоспроможності дебіторів поділяється на безнадійну та сумнівну [5, с. 11].

Безнадійна дебіторська заборгованість – це поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позивної давності.

Сумнівний борг – це поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує непевність у її погашенні боржником.

Однак доцільно виділяти ще один вид дебіторської заборгованості, а саме дійсну, що буде погашена дебіторами відповідно до умов договорів та стосовно погашення якої немає жодних сумнівів. Варто зазначити, що підприємство, виходячи з власних потреб та специфіки діяльності, може самостійно вибирати ту чи іншу ознаку класифікації, що враховує рівень ліквідності статей.

За фактом виникнення дебіторської заборгованості розрізняють аванси видані; заборгованість покупців і замовників; векселі отримані; заборгованість учасників (засновників) по внесках до зареєстрованого капіталу; заборгованість інших дебіторів (сума податків і зборів та інших платежів, які зайво сплачені до бюджету; заборгованість підзвітних осіб; заборгованість працівників за надані їм позики; товари, що надані у кредит; заборгованість по відшкодуванню матеріальних збитків тощо).

За забезпеченістю дебіторська заборгованість поділяється на забезпечену (під гарантію, заставу, поруку, вексель) та незабезпечену.

За часом повернення вона поділяється на непрострочену, відстрочену та прострочену.

За формою погашення дебіторська заборгованість може бути монетарною та немонетарною.

За контрагентами вона поділяється на заборгованість вітчизняних дебіторів та заборгованість іноземних дебіторів.

На основі узагальнення та систематизації результатів досліджень вчених-економістів пропонуємо доповнити класифікаційні ознаки такими критеріями:

– щодо кредиторів (контрагентів): підтверджена та непідтверджена;

– за ризиком неплатежу: ризикована та неризикована;

– за реальністю виникнення: фіктивна та реальна;

– щодо підприємства: внутрішня та зовнішня.

Включення нових класифікаційних ознак характеризує все різноманіття наявних видів дебіторської заборгованості. Крім того, ці класифікаційні ознаки дають змогу організувати діючу систему контролю її рівня. На основі застосування розширеної класифікації дебіторської заборгованості з'являється можливість ведення управлінського обліку дебіторської заборгованості, що може стати ефективним інструментом її контролю.

Задля правильної організації обліку розрахунків з боржниками необхідно розмежовувати дебіторську заборгованість на зовнішню та внутрішню, оскільки є відмінності шляхів їх утворення та відображення, а також списання в бухгалтерському обліку.

До зовнішньої дебіторської заборгованості пропонуємо відносити заборгованість покупців та замовників за поставлені товари, виконані роботи, надані послуги; суму авансів, виданих у звітному періоді під поставку товарів (робіт, послуг), які будуть отримані у наступному за звітному періодах; заборгованість інших дебіторів за реалізованими товарами чи надані послуги; суму переплати податків, зборів та інших платежів до бюджету (заборгованість зовнішніх контрагентів).

До внутрішньої дебіторської заборгованості пропонуємо відносити заборгованість засновників по внесках до зареєстрованого капіталу, заборгованість підзвітних осіб, заборгованість працівників за надані позики або товари, продані в кредит, заборгованість по відшкодуванню матеріальних збитків.

Дебіторська заборгованість є високоліквідним активом. Водночас вона має підвищений ризик і великий обсяг прострочених та безнадійних зобов'язань, істотно збільшує витрати на обслуговування позикового капіталу, підвищує витрати підприємства. Наявність у підприємства неконтрольованої дебіторської заборгованості приводить до зменшення фактичної виручки, рентабельності та ліквідності оборотних коштів, наслідком чого є зниження фінансової стабільності, підвищення ризику фінансових витрат підприємства. З огляду на це великого значення набуває поділ заборгованості за термінами. У реєстрах обліку відображення очікуваного та реального термінів погашення заборгованості немає. Доцільніше було б за реальним строком погашення поділяти дебіторську заборгованість на термінову, прострочену та відстрочену, що в

обліку відображається у відповідних аналітичних рахунках, де контролюється термін виконання договорів.

Під час визначення сумнівності заборгованості для обліку важливим є поділ заборгованості за забезпеченістю (гарантія, застава, порука, вексель). На нашу думку, доцільно окремо виділяти заборгованість забезпечену і незабезпечену.

Оскільки бухгалтерський облік в Україні все більше наближується до вимог міжнародної практики, задля вдосконалення обліку дебіторської заборгованості необхідно враховувати досвід зарубіжних країн.

Міжнародні стандарти прямо не вимагають відображення дебіторської заборгованості в балансі, за винятком резерву сумнівної заборгованості, але для визначення величини дебіторської заборгованості, яка відображається в балансі, необхідно протестувати дебіторську заборгованість щодо знецінення, тобто списати однозначно безнадійну заборгованість; для дебіторської заборгованості, яка залишилась, нараховуємо резерв сумнівної заборгованості, який відображає можливу ймовірність несплати рахунків, а також вирахувати цей резерв із величини дебіторської заборгованості.

Проблема визнання дебіторської заборгованості за кордоном пов'язана із застосуванням гнучкої системи численних знижок. Знижки, що надаються покупцю, поділяються на дві великі групи:

- торгові знижки, тобто відсоткові знижки від базової ціни;
- знижки за оплату в строк, тобто знижки залежно від строку оплати.

В момент виникнення дебіторської заборгованості необхідно визначити суму кредиту, що надається кожному конкретному покупцю. Тут слід врахувати вартість відвантаженої продукції (виконаних робіт, наданих послуг), наданої знижки та повернених товарів покупцями. Однак головна проблема оцінювання дебіторської заборгованості виникає все ж таки в момент складання фінансової звітності.

В зарубіжній системі обліку дебіторська заборгованість за рахунками оцінюється та відображається у фінансовій звітності за чистою вартістю реалізації, тобто за сумою грошей, яка реально може бути отримана в майбутньому в результаті її погашення.

Для визначення чистої вартості реалізації необхідно оцінити чисту суму коштів, яку очікується отримати в результаті погашення дебіторської заборгованості за рахунками.

Зазначимо, що чиста вартість реалізації, як правило, відрізняється від юридично належної до оплати величини. Наприклад, у США вона обчислюється шляхом сумування всієї дебіторської заборгованості. У зв'язку з цим, згідно з принципом обачності, провадяться два коригування, а саме оцінюється та обліковується

безнадійна дебіторська заборгованість; оцінюються можливі повернення товарів та враховуються надані раніше знижки.

В зарубіжній літературі безнадійною вважається дебіторська заборгованість, яка, ймовірно, ніколи не буде сплачена. Наявність безнадійного боргу приводить до втрати виручки від продажу або збитку, вимагаючи відповідного зниження величини дебіторської заборгованості по рахунках та зменшення прибутку.

В більшості країн виявлення безнадійної дебіторської заборгованості (зокрема, векселів) проводиться в індивідуальному порядку, тобто під час окремого розгляду кожного безнадійного до отримання рахунку (векселя). Неотримані від покупців векселі на рахунки, надходження яких визнано безнадійним, списуються на витрати підприємства.

Двома найбільш поширеними методами обліку безнадійної заборгованості в більшості країн є метод прямого списання й метод нарачування резерву.

Стосовно відображення заборгованості покупців та замовників у звітності підприємств (компаній) слід зазначити, що в усіх країнах заборгованість відображається в активі балансу, але кожна країна розробила певний перелік статей балансу, в яких відображається заборгованість згідно з чинною класифікацією.

Міжнародні стандарти прямо не вимагають відображення дебіторської заборгованості в балансі, за винятком резерву сумнівної заборгованості, але для визначення величини дебіторської заборгованості, яка відображається в балансі, необхідно протестувати дебіторську заборгованість щодо знецінення, тобто списати однозначно безнадійну заборгованість; для дебіторської заборгованості, яка залишилась, слід нарахувати резерв сумнівної заборгованості, який відображає можливу ймовірність несплати рахунків, а також вирахувати цей резерв із величини дебіторської заборгованості.

Для України характерним є існування чітких норм ведення бухгалтерського обліку, які суворо регламентовані, недотримання яких зумовлює різні типи відповідальності (адміністративну, кримінальну тощо), а в міжнародній системі обліку, навпаки, зазначаються лише базові фундаментальні концепції ведення фінансового обліку, тому компанії, що ведуть бухгалтерський облік за міжнародними стандартами, мають право самостійно вибирати форми фінансової звітності, методи відображення в них інформації про певні об'єкти обліку, відображаючи у звітності під час установаження відповідного рівня суттєвості лише всі суттєві дані бухгалтерського обліку. Отже, потрібно прискорювати приведення національних та міжнародних стандартів у єдину налагоджену систему, що стимулюватиме зростання зовнішньоекономічної діяльності.

Створення ефективної системи контролю якості обліку розрахунків із дебіторами вимагає

Інформація про дебіторську заборгованість

№	Контрагенти-боржники			Дебіторська заборгованість						
	назва підприємства	код ЄДРПОУ	адреса підприємства	зокрема:				всього	створено резерв сумнівних боргів	визнано безнадійним боргом
				до трьох місяців	від трьох місяців до одного року	від одного року до двох років	понад двох років			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1

розроблення чіткої та досконалої класифікації дебіторської заборгованості, уніфікації способів її оцінювання та документів аналітичного обліку, що дасть змогу накопичувати інформацію про розрахунки з дебіторами з різними рівнями деталізації та узагальнення. Потребують розроблення також моделі співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості та певного інструментарію, який дав би змогу швидко та якісно виявляти негативні явища, що впливають на кількісні та якісні зміни цих заборгованостей.

Задля надання якісної бухгалтерської інформації про заборгованість господарчого суб'єкта користувачам для прийняття рішень пропонується розробити таку форму бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості, для якої характерні:

- єдиний правильний підхід до обліку дебіторської заборгованості;
- якісний облік короткострокової дебіторської заборгованості, зумовлений наявністю розроблення єдиного підходу до реєстрації та обліку довгострокової дебіторської заборгованості в системі синтетичних рахунків; веденням аналітичного обліку за кожним видом дебіторської заборгованості в розроблених відомостях аналітичного обліку; узагальненням та накопичуванням аналітичної інформації про дебіторську заборгованість.

Важливим вважаємо той факт, що дебіторська заборгованість є джерелом утворення

активів боржника, який цим може користуватися, використовуючи засоби без права на це. Пропонуємо розроблену форму внутрішньої звітності для узагальнення результатів розрахунків із покупцями та замовниками задля більш оптимального управління (табл. 1).

Дані представленого документа свідчать про те, що обов'язковим має бути оприлюднення інформації за цією формою звітності, оскільки це дасть можливість виявити непорядних боржників, простежити стан розрахунків контрагенті, а за виникнення підозри в їх ненадійності – завчасно відмовитись від співпраці, зробити більш прозорішими взаєморозрахунки, допомогти відділу по справам банкрутства бачити потенційних неплатоспроможних контрагентів.

Висновки. Між вітчизняними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку є вагомий відмінності. Україні слід удосконалювати систему обліку дебіторської заборгованості на основі норм міжнародних стандартів, проте обов'язково потрібно враховувати й національні традиції, й особливості ведення бухгалтерського обліку в країні. Вдосконалення процесу управління дебіторською заборгованістю дасть можливість вибору її оптимального розміру для кожного окремого підприємства, максимального уникнення прострочення термінів її погашення, оптимізації контингенту покупців та замовників з огляду на їх платоспроможність, що вплине на зменшення обсягів сумнівних боргів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 липня 1999 року № 996-XIV (зі змінами і доповненнями). URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.07.2019).
2. Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств та організацій від 30 листопада 1999 року № 291 (зі змінами і доповненнями). URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.07.2019).
3. Положення про документальне забезпечення записів в бухгалтерському обліку, затв. Наказом Міністерства від 24 березня 1995 року № 88 (зі змінами і доповненнями). URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.07.2019).

4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затв. Наказом МФУ від 7 лютого 2013 року № 73 (зі змінами і доповненнями). URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.07.2019).
5. П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», затв. Наказом Мінфіну України від 8 жовтня 1999 року № 237 (із змінами і доповненнями). URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 06.07.2019).
6. П(С)БО 13 «Фінансові інструменти», затв. Наказом Мінфіну України від 30 листопада 2001 року № 559 (із змінами і доповненнями). URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 07.07.2019).
7. Барт Э. Руководство по кредитному менеджменту. Москва. 2004. 400 с.
8. Береза С.Л. Облік і контроль грошових активів та дебіторської заборгованості: теорія і практика : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит». Київ, 2003. 20 с.
9. Белозерцев В.С. Проблеми управління дебіторською заборгованістю підприємств оптової торгівлі. *Вісник Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара*. 2010. № 10. С. 56–58.
10. Білик М.Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств. *Фінанси України*. 2003. № 12. С. 24–36.
11. Боді Зв., Мертон Р. Фінанси : навчальний посібник / пер. з англ. Москва : Вільямс, 2000. 592 с.
12. Борисов А.Б. Большой экономический словарь. Москва : Книжный Мир, 1999. 895 с.
13. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік : підручник. Житомир : ПП «Рута», 2009. 912 с.
14. Дубровська Є.В. Дослідження сутності поняття «Дебіторська заборгованість». *Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка*. 2009. № 2. С. 202–205.
15. Кірейцев Г.Г. Фінансова звітність підприємств та її аналіз. Київ : ЦУЛ, 2002. 452 с.
16. Лищенко О.Г. Аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. *Держава і регіони*. 2009. № 1. С. 114–117.
17. Матицина Н.О. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2006. № 12. С. 38–42.
18. Момот Т.В. Управление дебиторской задолженностью предприятия. *Бизнес-Информ*. 2013. № 11–12. С. 97–99.
19. Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устинко О.А. Економічний енциклопедичний словник : у 2 т. Львів : Світ, 2005. Т. 1. 616 с.
20. Пінчук Т.А., Шрам Т.В. Організаційно-методичні проблеми обліку дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. *Ефективна економіка*. 2016. № 10. С. 24–29.
21. Чорнобривець М.М. Дебіторська заборгованість: сутність та причини виникнення. *Європейські перспективи*. 2013. № 10. С. 181–185.
22. Шевченко Б.О. Теоретичні аспекти поняття «дебіторська заборгованість». URL: http://www.rusnauka.com/31_PRNT_2010/Economics/73594.doc.htm (дата звернення: 03.07.2019).